

4de Kritische Dialoog:

Inclusieve economie

Werken aan nichediversiteit en dwarsverbindingen

De vierde kritische dialoog gaat over een inclusieve economie en sluit aan bij het HU-speerpunt ‘Werken en leren in de wijk’. Kwartiermaken pleit voor een economie waarin mensen met grote en kleine handicaps naar eigen wens en vermogen kunnen participeren. Een eigen inkomen waarvan ze kunnen rondkomen en die hen niet tot armoede veroordeelt, is daarbij van groot belang. Met de economische crisis van nu is dat een lastige opgave. Niettemin ontstaan er steeds meer initiatieven die een duurzame, solidaire en inclusieve economie nastreven. Die initiatieven staan voor een sterkere nichediversiteit, die mensen met uiteenlopende handicaps de mogelijkheid biedt op een humane, duurzame en solidaire manier mee te doen in de samenleving. De opkomst van wijkondernemingen is daarvan een treffend voorbeeld. Uiteindelijk wordt gestreefd naar een samenleving die minder eendimensionaal en minder monocultureel is.

Deze dialoog werd geleid door **Mercedes Zandwijken**. Zij werkte onder andere voor de Stichting tegen Vrouwenhandel, de gemeente Amsterdam, het ministerie van Buitenlandse Zaken, en het Hoge Commissariaat voor Vluchtelingen van de VN. Een van haar laatste initiatieven is de *Denktank Sociale Cohesie*: netwerken van excellerende burgers ten behoeve van het versterken van de sociale cohesie op wijkniveau (zie pag. 40).

Aan deze dialoog lagen de volgende vragen ten grondslag:

- » Hoe kan de positie van mensen met een handicap worden versterkt in een door bewoners gestuurde wijkontwikkeling?
- » Welk perspectief bieden zogeheten ‘trusts’ aan deze doelgroep? Dit zijn wijkondernemingen die staan voor een andere manier van denken, organiseren en kijken naar lokale economieën, waardoor creativiteit wordt vrijgemaakt en burgers worden gemobiliseerd.
- » Hoe kunnen mensen met een handicap bij dergelijke ontwikkelingen betrokken worden?
- » Hoe kunnen grotere ondernemers hun verantwoordelijkheid nemen voor nichediversiteit?

Geinviteerde deelnemers:

Madeleine Prinsen, ervaringsdeskundig kwartiermaakster bij de GGz-Breburggroep en freelance HEE-docent. HEE staat voor herstel, ervaringsdeskundigheid en empowerment. Samen met kwartiermaakster Dominique Leenders strijdt zij tegen (zelf-)stigmatisering van mensen met een psychiatrische achtergrond o.a. via de methodiek *Photovoice*.

Bert van Boggelen, oudbestuurder CNV en kwartiermaker van *De Normaalste Zaak*. De Normaalste Zaak is een netwerk van MKB-ondernemers en grote werkgevers die ervoor ijveren dat iedereen de kans krijgt om naar vermogen deel te nemen aan de arbeidsmarkt.

[www.denormaalstezaak.nl]

Kees Onderwater, werkt voor de *Januscoalitie* mee aan het programma bewonersgestuurde wijkontwikkeling, dat onderdeel uitmaakt van het Amsterdamse project *Vertrouwen in de stad*.

[www.werkenindewijk.nu]

Martijn Jeroen van der Linden heeft van dichtbij, o.a. als manager bij een bank en als beurshandelaar, ervaren wat er mis is met het bestaande financiële en economische systeem. Sinds september 2011 is hij coördinator van het *Platform Duurzame en Solidaire Economie*. De missie van het Platform DSE is ‘een stabiele, gelijkwaardige en rechtvaardige economie tot stand brengen waar het menselijk gebruik van natuurlijke hulpbronnen en het natuurlijk vermogen van de aarde in balans zijn.’

[www.platformdse.org] [www.mjvdl.com]

Rob Gründemann is lector *Organisatiefiguren en arbeidsrelaties* aan de HU.

De normaalste zaak

Bert van Boggelen: Inclusief ondernemen wordt de toekomst. *De Normaalste Zaak* is een netwerk van werkgevers die inclusief willen ondernemen. De Normaalste Zaak is ongeveer een jaar geleden gestart vanuit Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) Nederland. MVO gaat altijd over milieu en duurzaamheid - dat is ook heel belangrijk - maar wat doen we eigenlijk met mensen? Ik ben toen voor de *Startfoundation* gestart met het bouwen van een netwerk van bedrijven die ook wel vonden dat ze op een andere manier om moesten gaan met kwetsbare mensen op de arbeidsmarkt.

De *Startfoundation* financierde al projecten voor mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt, maar wilde een grotere (om)slag bewerkstelligen in het reguliere bedrijfsleven, en niet alleen in de marge rommelen. Ik was bij een middelgroot bedrijf op bezoek. Daar liepen mensen rond van wie je op afstand zag: 'daar is iets mee'. Ik zei: 'Wat goed dat je dat doet.' Zei die man: 'Dat vind ik de normaalste zaak. Dat doe ik altijd. Werk is de beste medicijn. Die rol heb je te vervullen in de gemeenschap.' Dàt idee proberen we met De Normaalste Zaak als een olievlek door ondernemend Nederland te verspreiden. Bedrijven die meedoen in mijn netwerk zijn hele grote als AH, NS, Mc Donalds, die ook zeggen: 'dat willen wij veel meer gaan doen'. En verder heel veel MKB-bedrijven, die vragen: 'help ons een beetje'. Binnen het netwerk wisselen we kennis en ervaringen uit: hoe pak je dingen het beste aan.

Een belangrijk issue is: hoe kom je nou eigenlijk aan de mensen?! Er staan zoveel instituties tussen de mensen en de werkgevers dat ze elkaar gek genoeg niet meer kunnen vinden. En nu komt er een *participatiewet* aan en misschien een *quotumregeling*. Wij vragen ons af of dat quotum echt nodig is om te bereiken wat we willen; of zo'n regeling niet onnodig stigmatiserend werkt. Wij willen juist dat het de normaalste zaak is.

Mercedes Zandwijken: is het in deze crisistijd niet speciaal moeilijk om aandacht te vragen voor jouw missie?

Bert: Nee, de bedrijven waarmee wij veel zaken doen lopen wel door - neem bijvoorbeeld de supermarkten. Hun klanten hebben daar ook oog voor, die hebben zelf familieleden of kennissen met handicaps. Laatst ontstond er een relletje omdat Jumbo na drie jaar iemand met een handicap op straat

Het kabinet is van plan de wetgeving overhoop te gooien die regelt hoe mensen met een handicap een inkomen kunnen krijgen, al dan niet door deel te nemen aan de arbeidsmarkt.

Participatiewet

Met de participatiewet wil het kabinet bereiken dat mensen met een bijstandsuitkering en gedeeltelijk arbeidsongeschikten zoveel mogelijk participeren in de samenleving. De opzet is dat er één regeling komt voor iedereen die in staat is om (gedeeltelijk) te werken.

WSW (Wet Sociale Werkvoorziening)

Per 1 januari 2015 worden de sociale werkplaatsen afgesloten voor nieuwe werknemers. Vanaf die datum kunnen mensen een beroep doen op een van de 35 regionale Werkbedrijven.

Wajong (Wet Werk en Arbeidsondersteuning Jonggehandicapten)

Met 'Jonggehandicapt' wordt bedoeld: van jongsafaan gehandicapt. De Wajong is per 1 januari 2015 alleen nog toegankelijk voor mensen die volledig en duurzaam niet kunnen werken. Mensen die geen recht (meer) hebben op een Wajong-uitkering kunnen naar het *Werkbedrijf*.

zette. Daar waren de klanten echt boos over, die kwamen in opstand. Dat hij daar rond liep en zijn ding deed, dat gaf mensen een goed gevoel: boodschappen doen bij die ondernemer die mensen met een beperking betreft in zijn winkel.

Wij hebben niet meer het idee: mensen met wie iets is stoppen we met een uitkering in het bos. Vroeger vonden we dat oprecht de beste oplossing. We stelden hen vrij van arbeid. We zijn ons er nu meer van bewust dat dit mensen geen recht doet, dat het anders moet. Bedrijven voelen dat ook. Ik heb de wind juist mee.

Madeleine Prinsen: Ik werk samen met kwartiermaakster Dominique Leenders (GGZ-Breburg) veel met *Photovoice*, een methodiek die een bewustwordingsproces op gang brengt bij mensen met een geschiedenis in de psychiatrie. Aan de hand van een door jou zelf gemaakte foto sta je stil bij hoe stigma en zelfstigma je klein houden, een proces dat ik zelf ook ervaren heb.¹ We proberen mensen op zó'n manier terug te laten kijken op die periode, dat die ook van waarde wordt. Heel veel cliënten zien hun kwaliteiten niet meer omdat ze zo gefocust geraakt zijn op hun stoornis. Op een gegeven moment gaat het slecht met je en zit je in het gekkenhuis - met al die beelden over gekte die in de samenleving bestaan en die jezelf ook hebt, jij, maar ook je familie, je vrienden, je collega's. Binnen de psychiatrie is kwartiermaken het hardste nodig, omdat daar die diagnoses op mensen worden geplakt en de patiënten zelf gaan geloven dat ze hun diagnose zijn. Vervolgens durf je niet meer naar buiten om aan het gewone leven deel te nemen.

Ik denk dat als je in bedrijven mensen met kwetsbaarheden hebt, de waarde daarvan is dat mensen het gevoel krijgen dat uitvallen mag. Elk mens heeft op zijn tijd mentale steunkousen nodig... daarvoor hoeft je niet gek te zijn. Het kan bij wijze van spreken heel 'gezond' zijn als je een *burn-out* krijgt. Je mag mensen daarmee feliciteren. Je moet het omdraaien: de wereld is gek gedraaid. Degenen die erg gevoelig zijn, die vallen uit, die worden gedumpt in de Wajong of de WAO. Dan gaan ze van zichzelf ook denken dat ze niks waard zijn.

¹ zie ook: Doortje Kal, Rutger Post en Gerda Scholtens, *Meedoen gaat niet vanzelf*, Tobi Vroegh, 2012

Het Werkbedrijf

Het Werkbedrijf waarin gemeenten en sociale partners samenwerken, helpt mensen met een arbeidsbeperking op weg naar werk. De Werkbedrijven zorgen voor begeleiding op de werkplek en bepalen in samenspraak de *loonwaarde* van de werknemers. Gemeenten organiseren via de Werkbedrijven beschut werk voor mensen met een arbeidsbeperking die meer ondersteuning nodig hebben dan van een reguliere werkgever mag worden verwacht. De gemeente zorgt zonodig voor een uitkering op bijstandsniveau.

De overheid betaalt het verschil tussen loonwaarde (afgeleid van de productiviteit van de werknemer) en het wettelijk minimumloon. Deze loonkostensubsidie bedraagt maximaal 70% van het wettelijk minimumloon (WML). De werkgever betaalt het verschil tussen het WML en het CAO-loon van de werknemer.

Werkgevers zijn bereid in totaal 100.000 mensen met een arbeidsbeperking in dienst te nemen. De overheid wil 25.000 mensen extra aan werk helpen. Worden de jaarlijkse aantallen niet gehaald dan komt er alsnog een *quotumregeling*, die net als de participatiewet per 1 januari 2015 in werking moet treden. De quotumregeling houdt in dat bedrijven verplicht worden om 5% mensen met een arbeidsbeperking in dienst te hebben.

Zelforganisatie

Kees Onderwater: We proberen het zelfzorgend, zelforganiserend en zelf-ondernemend vermogen van mensen te faciliteren. Aangezien ik het de normaalste zaak van de wereld vind dat mensen met een beperking meedoen - dat heb ik als preventiewerker en ontwikkelaar ook steeds gestimuleerd - ben ik de laatste jaren betrokken bij bewonersgestuurde wijkontwikkeling in Amsterdam. Dat is een ontwikkeling die zich erop richt dat bewoners ondersteund worden om zelf initiatieven te nemen, initiatieven die de sociale cohesie en economische ontwikkeling in een buurt vergroten. De Januscoalitie vindt het heel belangrijk dat mensen met beperkingen in deze beweging meedoen. Ze praat in buurten in Amsterdam-West en -Noord met mensen over hun dromen, over hun wensen en over welke mogelijkheden zij zien.

In Amsterdam Nieuw-West wordt door een groep bewoners gewerkt aan de realisatie van een alternatieve zorg en welzijnsstructuur. Bewoners hebben hier in een leegstaande school de *Lucas Community* gestart waarin ze een groot aantal nieuwe initiatieven zijn begonnen op het gebied van bewegen, multimedia, buurtbeheer, maaltijdverzorging, tuinieren en kunst. In deze Community wordt ook gewerkt aan een plan om de zorg en ondersteuning thuis, voor en door bewoners, zelf ter hand te nemen. Nadat het eerste plan is gemaakt gaat het nu verder met kleine stapjes. Het vraagt veel inzet en ondersteuning voordat er een organisatie staat, de bedrijfsvoering in grote lijnen op orde is, en er voldaan wordt aan alle wettelijke eisen en vergunningen. Belangrijke hobbel hierbij is ook dat zorgverzekeraars en gemeenten nog niet gewend zijn aan dergelijke initiatieven. Ze bieden nog geen faciliteiten die zouden kunnen helpen om een dergelijk initiatief van de grond te tillen.

In het verlengde van kwartiermaken waar ik met Doortje al twintig jaar bij betrokken ben denk ik dat we daarheen moeten: van meet af aan mensen erbij betrekken. Dat is een enorme kunst want de problemen zitten vaak niet bij de mensen maar bij de professionals. Ze nemen te vaak de dingen over van mensen.

Ik ben al wat ouder, maar toen ik 40 jaar geleden begon bij St Joris in Delft, op een zaal met 43 mensen, kreeg je te horen: 'ze kunnen helemaal niks'. We moesten maar voorzichtig broodjes smeren en schone broeken uitdelen... Toen waren we al weerbarstig en dachten: 'dat kan niet waar zijn'. Nog steeds zijn er professionals die beweren: 'Dat kunnen ze niet zelf'. Dat mensen soms ondersteuning nodig hebben, dat deel ik heel sterk, maar het is idioot als mensen daarom in een systeem terecht komen waarin ze zelf niet meer mogen denken en handelen.

Om een voorbeeld te noemen: gister zat ik in een overleg in Osdorp met samenwerkende professionals. De discussie ging erover wie de regie moest hebben. Niemand kwam op het idee dat mensen zelf de regie moesten hebben. Dat is schrijnend: mensen worden gedebiliseerd, gekleineerd door de enorme hoeveelheid hulpverleners die knokken voor een plekje rond een bepaalde casus.

Mercedes Zandwijken: Jouw ambitie om mensen de kans te geven hun plannen te verwezenlijken wordt dus gehinderd door het paternalisme en de bemoeizucht van overheid en instituties. Heb je concrete voorbeelden van zulke plannen?

Kees: In Osdorp zitten veel mensen die de ambitie hebben actiever mee te doen in het leven, die bedrijfjes ontwikkelen. Zo willen Marokkaanse vrouwen een cateringbedrijfje starten, een naaiatelier en een zorgcoöperatie. Ze willen het heft in eigen hand nemen. Kom je bij de deelraad, zeggen de ambtenaren: daar zitten de instellingen toch niet op te wachten... Er wordt alleen maar gedacht vanuit institutionele structuren.

Rob Gründemann: Ik ken wel een leuk, succesvol voorbeeld van een Brabants dorp waar mensen steeds ouder en hulpbehoevender werden. Zij wierpen de vraag op: kunnen we niet in overleg met gemeente en verzekeraars zorgen dat in ons eigen dorp opvang georganiseerd wordt zodat we niet meer naar elders hoeven? Men blijft als oudere in zijn sociale omgeving, raakt niet ontworteld, blijft bij het verenigingsleven betrokken, etc. De bewoners hebben kennis die de mensen in de instituten niet hebben.

Iemand uit het publiek: Wat ik een prachtig voorbeeld vind is de beursvloer die in heel veel gemeenten wordt georganiseerd, een plek waar ondernemers in contact komen met maatschappelijke organisaties.

Kees: Er is wel een subtiel verschil met de bewonersgestuurde wijkontwikkeling. Als je het een beetje negatief zou benoemen dan klinkt die beursvloer alsof je de vraag van de bewoners bij de instituties brengt die iets te bieden hebben. Maar ik denk dat het erom gaat dat je bewoners bij elkaar brengt en - samen met sleutelfiguren - kijkt naar wat die bewoners met elkaar willen, wat hun wens in deze buurt is. Dan laat je de instituties niet voorop lopen. Zij mogen alleen maar vragen: wat heb je nodig om dit te organiseren? Dat is heel moeilijk voor instituties, ik denk dat er een enorme kanteling moet plaatsvinden. Want instituties zijn nog steeds bezig om het allemaal voor 'hun' te regelen. In bepaalde gevallen moet je dat kunnen doen, maar als je wilt dat er iets verandert dan begint het met groepen bewoners die met elkaar dromen en zeggen: 'Wij willen in de buurt dit gaan doen en we hebben een vrachtwagen zand en tegels nodig. Wie kan dat leveren?'

Een andere economie

Martijn Jeroen van der Linden: In het Platform Duurzame en Solidaire Economie zitten 25 mensen uit het bedrijfsleven, van NGO's, en academici. Wij denken allemaal dat er een andere vorm van economisch organiseren

De *Zorgcoöperatie Hoogeloon* werd in 2005 opgericht uit onvrede met het verdwijnen van steeds meer essentiële voorzieningen. Die waren voor zo'n kleine gemeenschap te duur geworden in de ogen van de verantwoordelijke instellingen. Hoogeloon is een Brabants kerkdorp van ruim 2100 inwoners. De coöperatie zet zich in voor het behoud en het ontwikkelen van zorg, diensten en faciliteiten in, en op de schaal van, het dorp. Zij wil hiermee bereiken dat ouderen en mensen met een beperking, ook bij een toenemende zorgvraag, in Hoogeloon kunnen blijven wonen.

"Vergrijzing, solidariteit en de eigen verantwoordelijkheid van de burger zijn belangrijke aandachtspunten. Zeker nu de overheid zich meer en meer terugtrekt en publieke taken overlaat aan de samenleving. Deze beweging kan voeding geven aan een houding onder burgers van 'ieder voor zich'. Maar het biedt ook de mogelijkheid voor burgers zelf verantwoordelijkheden op te pakken en wonen, welzijn en zorg zelf vorm te geven op de wijze waarop men dat wenst. Deze uitdaging hebben de inwoners van Hoogeloon samen opgepakt."

[<http://www.zorgcooperatie.nl/?p=laatste-nieuws>]

nodig is, een andere economie.² Wij doen aan visie-ontwikkeling: hoe kan het anders? We organiseren cursussen en conferenties en adviseren politieke partijen over hoe het anders zou moeten met de economie. Wij zetten nu in op het werken met andere indicatoren dan economische groei. Als je met andere indicatoren meet krijg je een andere politieke discussie en een ander beleid.

Wij hebben nu bijvoorbeeld met acht mensen een macro-economische-verkenning-plus geschreven - een tegenhanger van wat het Sociaal Cultureel Planbureau altijd doet. Onze verkenning gaat niet over groei, inflatie en koopkracht. Wij schrijven over duurzame energie en sociale indicatoren, zoals de arbeidsparticipatie van gehandicapten. Je krijgt, als je de indicator groei loslaat, een beeld van de economie waarin niet het geld alleen de graadmeter is. Daardoor ligt het meer voor de hand andere politieke keuzes te maken.

In de politiek gaat het altijd over geld. Maar je moet je afvragen wat geld eigenlijk is. Geld is een afspraak. Er wordt gezegd dat er minder geld is, maar dat is de vraag. Hoe wordt geld gecreëerd? Je gaat naar een bank en leent daar door de bank gecreëerd geld. Het kan ook anders. Ik doe iets voor jou en jij zegt: dankjewel dat je iets voor mij hebt gedaan, ik geef jou tien. Die kan jij aan jouw buurvrouw uitgeven. Dan creëer je zelf geld en ben je onafhankelijk van commerciële partijen. Er zijn veel varianten te bedenken. Er zijn bijvoorbeeld ook *timebanks* - daar wisselen mensen tijd uit. Ik kan ook mijn eigen energie opwekken en aan Doortje leveren. Eigenlijk ben je steeds bezig waarde uit te wisselen. Daar liggen ook voor kwartiermaken oneindig veel mogelijkheden - voor betaalde en onbetaalde arbeid. Zouden niet groepen in de zorg bijvoorbeeld een eigen munt kunnen ontwikkelen, waarmee ze hun eigen ideeën kunnen realiseren; de empowerment krijgen om zelf je geld te kunnen besturen? Met complementair of alternatief geld zijn we beter in staat de transities waarover we het hebben te faciliteren. Met de nieuwe technologie, mobieltjes, IT, kan dat ook. Je zou activiteiten veel preciezer kunnen waarderen. Nu gaat het alleen maar over euro's. Je kan een ander waardestelsel creëren.

We werken met het Platform aan verschillende projecten. Ik ben zelf erg met die *green currency*³ bezig. Er zijn mensen in het Platform die eerst in grote bedrijven werkten; zij zetten zich nu in voor een regionale economie. Progressieve managers die van ING komen of bij Unilever zaten en die zeggen: dat hele grote waarmee ik de wereld moet veroveren, daar geloof ik niet meer in. Ik wil liever in Castricum of in Amsterdam-Oost iets organiseren. Mensen die in Hongkong investeerden, gaan nu liever Oosterhout duurzaam maken. Dat kan, en dat is een beweging waar steeds meer mensen zich bij aansluiten.

Joop Kools (trainer): Wat ik interessant vind is de verhouding tussen een buurteconomie en 'de echte economie'. Kan een buurteconomie ook mainstream worden of blijft het toch een bijzonder soort economietje. Eigenlijk is het ook een vraag naar de relatie tussen De Normaalste Zaak en de complementaire economie.

Kees Onderwater: Het gaat in de bewonersgestuurde wijkontwikkeling niet alleen om kleine bedrijven; er zitten ook veel grote bedrijven in de wijk, die echter vaak niet aan de wijk gebonden zijn. Neem woningcorporaties. Die laten het onderhoud van hun woningen doen door een bedrijf uit Heerhugo-

waard of Drenthe - als ik even voor Amsterdam spreek. Die onderhoudsmensen hebben niets met de wijk te maken, terwijl er in de wijk ook tientallen goeie vaklui wonen zonder werk. Dat kaarten wij nu aan. Hoe kan een bepaalde corporatie die in die wijk misschien wel duizend woningen heeft, en bewoners die allemaal per maand vijftig euro betalen aan onderhoud, dat geld in die wijk besteden? Of op z'n minst in de zelfde stad. Waarom moet dat gedaan worden via een Europese aanbesteding?

Bert van Boggelen: Ik heb heel veel sympathie voor Martijns verhaal en een andere manier van kijken naar economie. Ik denk dat het heel goed is om het denken over andere indicatoren op gang te krijgen en te houden. Het is belangrijk 'het andere' te gaan waarderen. Maar ik ben ook heel erg van de school: probeer de *mainstream* te veranderen, dan maak je uiteindelijk meer massa en meer meters. De Startfoundation zette eerst in op kleine projecten, maar wil nu ook proberen - en de tijd is daar rijp voor! - om iedere ondernemer aan te spreken op zijn betrokkenheid bij zijn omgeving. Want de meeste ondernemers zijn geen slechte mensen, wonen ook in een buurt, hebben een gezin, zijn 'net gewone mensen' en willen ook wel goeie dingen doen. Ze moeten het tussen hun oren krijgen, dat er ook andere mensen zijn die graag willen werken, maar die ze nu niet zo makkelijk zien staan. Ik denk dat als je in een wijk of buurt gewoon bij een bedrijf aanklopt en zegt: zou u het willen proberen met een aantal van 'deze' mensen - dat je dan best nog eens een open oor kunt vinden. Gewoon vragen!

Ik denk ook nog even aan de uitspraak die zo even werd aangehaald: 'welkom in de psychiatrie, je komt er nooit meer uit'. Dat is niet alleen in de psychiatrie zo, dat is in heel veel vormen van zorg zo. De overstap van de wereld waarin je iets niet kunt naar de wereld waarin je iets wel kunt, naar een bedrijf, is heel moeilijk te maken. De zorg is daar veel te weinig op georiënteerd. Ik ben er heel erg voor om te proberen mensen met een arbeidsbeperking of hoe we het ook mogen noemen, bij een gewone werkgever op een goeie plek onder te brengen. Die werkgever is namelijk niet geïnteresseerd in jouw beperking maar in wat jij kan. En daarom is hij ook in staat om wat jij kan sterker te maken. Dan maak je de goeie beweging!

In Amerika hadden ze twintig jaar geleden nog veel sociale werkplaatsen, net als hier. Nu hebben ze er bijna niet één meer, omdat niemand er meer naartoe wil. Men wil gewoon naar een 'echt' bedrijf want dan hoor je erbij. Dan word je gewaardeerd in wat je kan. In een Sociale Werkplaats zit je omdat je iets niet kan. Dat is het grote verschil.

² In zijn essay *De kunst van het geldscheppen* (september 2013) gaat Martijn Jeroen van der Linden uitgebreid in op de noodzaak het monetaire systeem te hervormen. [www.mjvdl.com]
Joris Luyendijk werkte twee jaar als 'antropologisch journalist' voor *The Guardian* in The City, het financiële hart van Groot-Brittannië. In *Dit gaat helemaal fout* voorspelt hij een nieuwe, nog veel ergere financiële crisis.
[<http://volzin.nu/index.php/redactie/44-redactie/387-dit-gaat-helemaal-fout>]

³ Er bestaan over de hele wereld duizenden zogeheten LETS (*Local Exchange & Trade Systems*), grotere en kleinere. In Nederland is het Amsterdamse ruilnetwerk Noppes sinds 20 jaar de grootste met ca. 500 leden. [www.noppes.nl]
Een mooi, strikt wijkgebonden voorbeeld is te vinden op [www.torekes.be], en op [www.makkie.cc]

De harde werkelijkheid

Joop Kools: Ik vraag me af welk probleem we hier nu aan het oplossen zijn. Je hebt aan de ene kant maatschappelijke participatie, inclusie, op een menswaardig niveau mensen de kans geven te participeren. Aan de andere kant hebben we het over economie en dat zit heel snel op geld verdienen. En die twee dingen staan behoorlijk op gespannen voet. De sociale werkvoorziening was daar ooit een oplossing voor maar - daar zijn we het denk ik wel over eens: dat is een gedrocht geworden, dat volledig uit zijn voegen is gegroeid en zijn doelstelling niet meer haalt. Maar de vraag blijft wel of mensen met een beperking in economische termen de vermogens hebben om hun eigen brood te verdienen. Of dat we toch eigenlijk andere problemen, vooral rond participatie, proberen op te lossen en het geld een beetje op de achtergrond moeten schuiven.

Kees Onderwater: Ik denk dat op dit moment globaal gezien de oplossing wordt gezocht in het eruit werken van mensen die minder presteren. Het kapitalistisch systeem staat geenszins ter discussie. Dat betekent: 'eruit gooien die gasten want het systeem moet door'. Dat je mensen zorg en ondersteuning biedt, dat is een soort luxe die je je kunt permitteren als er geld is, maar dat moet op een goed moment stoppen want het gaat ten koste van ons economisch systeem.

Bert van Boggelen: De harde werkelijkheid is dat het bij gewone bedrijven erom gaat dat je zwarte cijfers schrijft. Sommige willen heel veel winst maken, daar staan we dan een beetje buiten, maar een gemiddelde ondernemer wil continuïteit van het bedrijf. Meer dan de helft van de bedrijven in Nederland is een familiebedrijf en kijkt dus nog een paar generaties verder. Zij zeggen: 'Iedereen mag hier komen werken als die wat bijdraagt, maar we moeten wel zwarte cijfers schrijven.' Als jij werkt met mensen die je 100 % moet betalen en die maar 25% productief zijn, dan houdt het een keer op. Onze beweging De Normaalste Zaak is er niet een van liefdadigheid maar een economische beweging.

Consumenten kunnen daar wel invloed in hebben. In Amerika is het al zover dat de consument, de opdrachtgever, iedereen die iets biedt aan een bedrijf, vraagt of dat bedrijf aan *diversity* doet, zo nee dan kom je op de zwarte lijst te staan en doe je niet meer mee. Dan wordt het economisch omdat de klant erom vraagt. Uiteindelijk gaat het erom dat ondernemers er aan wennen en de grap is, dat de mensen met beperkingen aanvankelijk vaak heel laag ingeschat worden qua productiviteit, maar als je serieus met ze aan de gang gaat als ondernemer zie je die productiviteit vaak stijgen.

Op dit moment worden veel sociale werkplaatsen verkocht aan ondernemers. En die ondernemers zeggen bijna allemaal dat ze in één of anderhalf jaar tijd de productiviteit met 40% opvoeren. En dat is niet omdat ze mensen eruit gooien, maar omdat mensen met een arbeidshandicap opeens worden aangesproken op wat ze kunnen. En daarbij speelt mee dat die onderneming zegt, jongens, als wij niet in staat zijn concurrerend te zijn met weet ik wie in de wereld, dan houdt het hier gewoon op. Dus je betreft mensen er op een andere manier bij. Mij gaat het erom: haal deze mensen uit de cultuur van zorg en pampere en breng ze naar een cultuur waarin aanspraak wordt gemaakt op wat ze kunnen. Dan zie je vaak een heleboel goeie dingen gebeuren!

Kees: Je verwijst naar Amerika, maar daar is het een zootje. Volgens mij gaat het er om dat je de werkwijze in je bedrijf zodanig maakt dat mensen mee kunnen. Er zit toch ook nog een soort sociale component in. Is het mogelijk om in een bedrijf zo'n cultuur te bouwen dat het niet alleen maar gaat om maximalisering van de winst, om het salaris van de aandeelhouders. Kan je een bedrijf zo organiseren dat naast het feit dat er economische waarde wordt gecreëerd, er ook nog een sociale cultuur is waarin mensen kunnen (over)leven?

Rob Gründemann: Jawel, er zijn heel veel bedrijven die de bedrijfsvoering op een andere manier vorm geven. Vaak zijn dat de wat kleinere bedrijven. Familiebedrijven zijn een voorbeeld van kleinere bedrijven die niet alleen op winst gericht zijn. Zij vinden het ook belangrijk dat de mensen die zij in dienst hebben op een zo goed mogelijke manier aan het werk zijn, en geven ruimte aan mensen die een zwakkere achtergrond hebben en die niet optimaal kunnen presteren. Die bedrijven zijn er zat.

De toegevoegde waarde

Joop Kools: Mijn vraag is eigenlijk, misschien is het meer een stelling, dat de verbijzondering van mensen met een beperking min of meer gelijk opgaat met de economische uitsluiting van mensen. Anders gezegd, dat de beperking van de mensen eruit bestaat dat ze maar beperkt bij kunnen dragen aan de economie. Wat wij mensen met een beperking noemen zijn eigenlijk mensen die geen economische factor zijn, geen factor die bijdraagt ... nee zij kosten geld.

En precies dat is ook min of meer oorzaak van de marginalisering van 'mensen met een beperking'. Dat betekent dat je op een heel fundamenteel niveau bezig bent als je mensen met een beperking wilt terugbrengen in het economisch proces. Het zegt iets over wat 'waarde' is: is alleen geld waarde? En zou dat mogelijk ook maatschappelijk gezien de identiteit van de mensen veranderen, minder met stigma beladen?

Madeleine Prinsen: Ik had heel veel last van schaamte rond mijn psychische uitval, last van het stigma en het zelfstigma dat ontstaat na een tijd uit het 'normale' leven te zijn geweest. Ik ging mezelf steeds meer terugtrekken, durfde me niet meer onder 'normale' mensen te begeven. Het is belangrijk dat mensen beseffen dat dit aan de hand kan zijn.

Madeleine Prinsen pleit er in deze dialoog voor om vrijwilligerswerk te herwaarderen in verhouding tot betaalde arbeid. Als we bijvoorbeeld onder de noemer 'sociale cohesie' praten over (arbeids)participatie, is het gek om de waarde daarvan eerst en vooral af te meten aan het inkomen, in plaats van aan de 'maatschappelijke' waarde van het werk.

Deze depreciatie van vrijwilligerswerk, en van onbetaalde arbeid in het algemeen, komt niet uit de lucht vallen. In een 'consumer society' is het besteedbaar inkomen in hoge mate bepalend voor je status. Tegelijkertijd speelt onbetaalde arbeid in het beleid geen rol. De term 'onbetaalde arbeid' komt noch in de *Miljoenennota* noch in de *Macro Economische Verkenningen* van het CPB voor. Dat terwijl het totale arbeidsvolume, in tijd uitgedrukt, in ons land voor iets meer dan de helft bestaat uit onbetaalde arbeid* De gangbare economische modellen veronderstellen dat van onbetaalde arbeid onbeperkt gebruik kan worden gemaakt zonder dat het effect heeft op de economie, terwijl de economie omgekeerd ook geen effect heeft op de onbetaalde arbeid. Ze gaan er kortom vanuit dat onbetaald arbeid niets bijdraagt aan de economie, dus geen (economische) waarde heeft.

.Het is niet verwonderlijk dat deze extreme onderwaardering van onbetaalde arbeid in de modellen die bepalend zijn voor het beleid, zijn weerslag heeft in de maatschappelijke en sociale waardering van onbetaald werk.

* Onder onbetaalde arbeid wordt verstaan: huishoudelijke werkzaamheden, kinderverzorging, vrijwilligerswerk, hulp aan en verzorging van anderen, klussen en karweitjes, en de met deze activiteiten gemoeide reistijd.

Een basisinkomen kan arbeid in al zijn aspecten bevrijden van de noodzaak in het levensonderhoud te voorzien. Het zet de waardering van arbeid in geld, die in hoge mate selectief en corrupt is, op zijn kop. De overwaardering van betaalde ten opzichte van onbetaalde arbeid, zal dan verdwijnen. In plaats daarvan zal werk veel meer gewaardeerd worden in relatie tot de betekenis - voor de werker en voor de samenleving - van het werk zelf. Bij een eerder experiment in Canada bleek dan ook dat 90% van de mensen bij invoering van een basisinkomen wil blijven werken, mits zij het gevoel hebben dat dat werk zinvol is.

[www.basisinkomen.nl]

[www.basicincomeinitiative.eu]

film: *Basisinkomen een filmessay*, van Daniel Häni en Enno Schmidt

Vrijwilligerswerk kan helpen om je weer waardevol te voelen. Ik was toen ik uitviel, ontzettend blij dat ik vrijwilligerswerk ging doen. Terwijl daar ook de schaamte op zat: het is ‘maar’ vrijwilligerswerk. Ik heb juist in het vrijwilligerswerk heel veel geleerd, veel wat ik in een reguliere baan niet had durven leren, omdat de eisen ontzettend omhoog zouden zijn gegaan. En in die zin wil ik ook erg bepleiten dat we anders gaan kijken naar vrijwilligerswerk, en naar betaald en onbetaald werk.

Mercedes Zandwijken: De maatschappelijke betekenis van werk laat zich niet alleen in geld uitdrukken.

Martijn Jeroen van der Linden: Je kunt je afvragen: wat is nu eigenlijk toegevoegde waarde? Als ik productief ben en ik verdien daar geld mee, lijkt dat wel eerlijk. Er zijn echter heel veel mensen die verdienen geld met, ja met wat eigenlijk? De bestuursvoorzitter van de SNS-bank, dat is een ultiem voorbeeld van iemand van wie mensen dachten dat hij heel veel waarde toevoegde, hij heeft daarom ook heel veel geld mogen innen, maar uiteindelijk bleek hij geen waarde toe te voegen. Zo zijn er heel veel mensen van wie we dachten dat ze waarde toevoegden, maar dus niet.

Bij de mensen waar we vandaag mee en over praten is het omgekeerde het geval. Aan het repareren van fietsen of laptops, zoals dat in werkplaatsen of *Repair Cafes* gebeurt, weten we geen economische waarde toe te kennen. En het is dus de vraag hoe je dit kunt ondervangen, hoe dat wel kan lukken. Ik zat net te denken, eigenlijk moet je iedereen, ongeacht wat ie doet een basisinkomen geven. Echt iedereen. Dan ben je er helemaal uit.

Bert van Boggelen: Ik was vroeger ook voor het basisinkomen. Intussen iets minder. Het is niet omdat ik vind dat iedereen zelf zijn brood moeten kunnen verdienen en dus geld. Het heeft voor mij erg te maken met een gevoel voor eigenwaarde. Het feit dat je wat presteert, dat je wat kunt en dat je wat doet. Op het moment dat iemand bereid is te betalen voor wat je doet - dat voelt zo mega anders - voor iedereen. Ja, dat is cultuur. Volgens mij is de cultuur dat mensen ertoe willen doen. Iedereen wil gezien worden in wat hij kan. En... het is net al gezegd, er is zoveel mogelijk, zoveel talent dat we niet aanboren. En dat gaat beter als er - hoe beperkt ook - een economisch drijfvertje achter zit. Je had het mij tien jaar geleden niet moeten vragen, dan zou ik het nooit gezegd kunnen hebben, maar ik zie het zoveel gebeuren dat ik er inmiddels in geloof!

Politieke verantwoordelijkheid

Koos Koopal (activist en onderzoeker op het gebied van sociale zekerheid): Maar het gaat toch niet alleen om de goede wil van de ondernemers? De politiek draagt toch ook verantwoordelijkheid? Er zijn nu bijvoorbeeld ontzettende bezuinigingen op de reïntegratiebudgetten aan de hand.

Iemand uit het publiek: Ik ben een WSW-PGB-er: die regelingen die jullie allemaal noemen heb ik allemaal gehad. Ik heb een verdiencapaciteit van 70%. En de rest wordt aangevuld via een WSW/PGB. Toen ik een Wajong-uitkering had heb ik als eerste - gelukkig zat ik hier als student *Sociaal Juridische Dienstverlening* op de Hogeschool Utrecht - een WSW-indicatie aangevraagd. Vanuit die WSW-indicatie kreeg ik gewoon een WSW/PGB en daarmee kan ik reiskosten, coaching en loondispensatie betalen. Dat is heel goed.

Iemand uit het publiek: Ik hoorde een verhaal over een Wajonger die te goed was voor de WSW, maar al door vier maatschappelijk betrokken werkgevers na zijn proeftijd ontslagen werd: leuke jongen, doet zijn best, is er altijd, alleen het tempo kan hij niet leveren. Omdat hij buiten alle regels valt voelen zowel UWV als gemeente zich niet verantwoordelijk om te zeggen oké, wij lappen dat stukje bij.

Bert van Boggelen: We hebben het bizarre voorbeeld van de supermarkt die graag een Wajonger wil aannemen; die gaat naar het UWV of de gemeente en na maanden blijkt dat er niemand te vinden is, terwijl de jongen of het meisje die die baan nodig heeft gewoon drie straten verderop woont. En waarom werkt het niet? Omdat zowel die supermarkt als die Wajonger allebei zitten te wachten tot er uit die hoge heerlijkheid nog een keer een oplossing komt. Dus organiseer beursvloeren en schaf het UWV af. Schaf ook de helft van de zorgmensen af. Dat dwingt mensen ook om voor hun eigen zaak te gaan staan en die afhankelijkheid weg te doen. Want dat geldt voor heel veel mensen uit de doelgroepen waarover het hier gaat - die zitten te wachten, te wachten te wachten, op iets dat niet komt.

Rob Gründemann: Een groot probleem is dat de regels continu aan verandering onderhevig zijn. Ik heb een bijeenkomst gehad met een aantal werkgevers om te bespreken wat zij zouden kunnen doen om mensen met beperkingen aan te nemen. Daar waren ook mensen van het UWV en die zeiden dat het uitermate moeilijk is om een beeld te krijgen van

Theater Maatwerk, theatergroep voor acteurs met een verstandelijke handicap, speelde dit jaar de voorstelling *De Nutteloze*.

Het is 1941, in Duitsland. Een verstandelijk beperkte jongen, Manfred, vindt het leuk om met zijn poppen verhalen aan zijn lieve, maar ernstig zieke moeder te vertellen. Zijn strenge vader Heinrich, die voor de Partij werkt, komt in gewetensnood, als hij aan het sterfbed van zijn vrouw belooft de jongen niet aan te geven, wat volgens de regels van de Partij wel zou moeten. Als moeder is gestorven, moet Heinrich voor Manfred gaan zorgen. Hij blijkt een onervaren opvoeder. Voor het slapen gaan wil Manfred een verhaaltje horen. Heinrich kent alleen het Partijprogramma uit zijn hoofd.

Om uit handen van de Partij te blijven, besluit Heinrich met Manfred het bos in te vluchten. Manfred vindt een oud affiche van een circus. Daar wil hij met zijn vader naartoe, het circus. Hij wil artiest worden. Heinrich leert zo dat zijn eens nutteloze zoon, met zijn maffe fratsen, in staat is met humor het gewetenloze Partijmonster te verslaan.

Theater Maatwerk wil met deze voorstelling laten zien waartoe beleid kan leiden als mensen worden afgerekend op hun nut. Opdat we leren van onze geschiedenis.

de huidige regelgeving die bovendien aan het eind van het jaar weer allemaal gaat veranderen. Het is voor werkgevers ook niet meer bij te houden. En dan zegt die werkgever ook: luister, als je het mij zo moeilijk maakt, dan ga ik niet die extra moeite doen om iemand in dienst te nemen.

Edwin de Vries (onderzoeker): Ik doe onderzoek naar hoe je meer inclusiviteit kunt organiseren voor jongeren met een beperking, speciaal jongeren met een verstandelijke beperking. Ongeveer 14% van de jongeren heeft een licht verstandelijke beperking! Voor hen wordt het steeds moeilijker om een baan te vinden want communicatie wordt steeds belangrijker in het werk, en dat kunnen ze nou net niet goed. Ik vind de quotumverplichting van 5% die Jetta Klijnsma bepleit wel goed. Ik vrees dat deze jongeren anders niet aan het werk komen.

Maar werk alleen is niet voldoende. Een hoop van deze jongeren hebben enorme schulden. Het loon dat ze verdienen gaat gelijk naar de schuldeiser. Ze hebben tien abonnementen op telefoons aangesmeerd gekregen. Ze worden ook op andere manieren belazerd. Van de 600 veelplegers in Amsterdam - jonge criminelen - heeft de helft een verstandelijke beperking!

Je moet er ook voor zorgen dat ze voldoende scholing krijgen want ze worden al op school buiten het systeem geplaatst - in het speciaal onderwijs. En bijna iedereen die uit het speciaal onderwijs komt, gaat automatisch naar de WSW. Verder moet je zorgen voor de toegankelijkheid van de diensten. Er zijn ontzettend veel zorgmijders onder deze jongeren. School, inkomen, zorg - op al die terreinen moet je inclusief zijn.

Ik zit er mee dat we er rekening mee moet houden dat in de toekomst een groot deel van de jongeren met een licht verstandelijke beperking niet meer in de Wajong zal komen, want die wordt voor hen afgesloten. Zoals de plannen er nu uitzien, komen ze ook niet meer in de WSW. Ze komen op straat! Hoe gaan we dat opvangen in de wijken?

In Almere zijn wij bezig om te kijken of we een eerste inclusieve wijk kunnen creëren. Hoe die eruit gaat zien, dat weten we nog niet. Dat willen we ook aan de bewoners zelf overlaten. 'Wij' zijn: de gemeente, *Disability Studies* in Nederland, Hogeschool Windesheim en nog heel veel andere organisaties. Hoe dat gaat uitpakken durf ik niet te zeggen.⁴

⁴ [www.disabilitystudies.nl/inclusieve-stad]